

SZÉLRÓZSA

- 31 Hajnáczy Tamás:
Cigányzenész egyesületek önszegélyező tevékenysége
a boldog békeidők végnapjaitól a II. világháború
kitöréséig
- 53 Miklós Tamás:
„...társadalombiztonsági és erkölcsi szempontból is
szükséges...” – Kísérlet az esztergomi „cigányiskola”
létrehozására a Horthy-korszakban

Hajnáczy Tamás¹

Cigányzenész egyesületek önszegélyező tevékenysége a boldog békeidők végnapjaitól a II. világháború kitöréséig

A 20. század első felében a magyar cigányzenészek szociális szempontból nem alkottak egységes társadalmi csoportot. E tekintetben rendkívül széles skálán helyezkedtek el, amely a fővárosi bérpalotákban, fényűzésben élő cigányprímásoktól, egészen a falvak peremére szorult cigánytelepeken nélkülözőkig terjedt. A cigánymuzsikusok derékhatát ugyan a teljes kilátástalanság, a véget nem érő nyomor elkerülte, de anyagilag távolról sem álltak biztos lábakon. Szerény, rendszertelen jövedelmükből számottevő megtakarítást nem tudtak felhalmozni, ebből kifolyólag tartós munkanélküliség, vagy elhúzódo betegség esetén a teljes kiszolgáltatottsággal kellett szembesülniük. A legnagyobb kihívást az időskor tartogatta számukra, amikor a vendéglátóhelyek már hallani sem akartak felőlük. Ha családjukra nem támaszkodhattak, nemhogy albérletükből az utcára kerülhettek, hanem a mindennapi betevőre sem volt kilátásuk. Az adott korszakban Nyugat-Európához viszonyítva Magyarországon a társadalombiztosítás csak a népszerűség egy töredék részét fedte le, így sorra alakultak az önszegélyező egyesületek, melyek baleset-, nyugdíj-, betegség- vagy munkanélküli biztosítást nyújtottak a tagságnak.² A cigányzenészek többnyire a munkások által alapított önszegélyező egyesületeket mintául véve megalapították saját szervezeteiket, melyek a cigányzene védelmén és munkavállalási lehetőségeik javításán túl válaszul kívántak szolgálni égető szociális helyzetükre. Vagyis egy etnikai alapon szerveződő foglalkozási csoport alulról jövő kezdeményezéseként láttak napvilágot, kulturális és megélhetési érdekeik elősegítésén túl, önszegélyező egyesületi jegyeket és célkitűzéseket is magukba foglalva (1. sz. táblázat).³

- 1 Kisebbségpolitikai szakértő, Veszprémi Érseki Főiskola, Károli Gáspár Református Egyetem
- 2 Kozári Monika: Az állam és a társadalombiztosítás a kiegyezéstől a második világháborúig. *Századok*, 2012/3. 683-724., Papházi Tibor: *Egyesületek, társadalom, egészségügy. Fejezetek az egyesületek szociológiájának köréből*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 1997. 97-168., Tomka Béla: *Szociálpolitika a 20. századi Magyarországon európai perspektívában*. Századvég Kiadó, Budapest, 2003. 33-67.
- 3 Sárosi Bálint (szerk.): *A cigányzenekar múltja az egykorú sajtó tükrében 1904-1944. II. kötet*. Nap Kiadó, Budapest, 2012., Hajnáczy Tamás (szerk.): *Magyar Cigányzenészek Egyesülete. Cigányzenészek mozgalma a boldog békeidők Magyarországon*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2020., Hajnáczy Tamás (szerk.): *Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete. Cigányzenészek harca két világháború közötti Magyarországon*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2019.

1. sz. táblázat

Cigányzenész egyesületek önszegélyező tevékenysége a huszadik század első felében

Név	Időszak	Területi kiterjedés	Önszegélyező tevékenység	
			Tervezet	Megvalósult
Magyar Cigányzenészek Országos Szövetsége (tervezet)	1901	országos	nyugdíj	nem (a szövetség nem alakult meg)
			betegségély	
			temetkezési segély	
Magyar Czigányzenészek Egyesülete	1908-1910	Budapest	nyugdíj	nem
Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete	1918-1933	országos	nyugdíj	nem
			betegségély	nem
			temetkezési segély	igen
			rendkívüli segély	igen
Magyar Cigányzenészek Országos Szövetsége	1935-1940	országos	rendkívüli segély	igen

Magyar Cigányzenészek Országos Szövetsége (1901)

A cigányzenész társadalom hangadó primásai, nevezetesen Radics Vilmos és Rácz Pali már az 1880-as évek második felében egy önszegélyező egyesület alapítását szorgalmazták, azonban kezdeményezésük a cigánymuzsikusok széthúzása miatt végül kudarcba fulladt. Közel egy évtizeddel később néhány nem cigány származású hírlapíró újra és újra felvetette egy cigányzenész szervezet létrehozásának a szükségességét, mely némi pénzügyi támaszt jelenthetett volna a rászoruló tagoknak. Az első határozott lépésre 1901-ben szánták el magukat, amikor neves cigányprimások bevonásával lapbizottságot alapítottak és kiadták a *Magyar Zenészek Lapja (Cigányzenészek Közlönye)* elnevezésű orgánomot. Az alcím egyértelművé tette törekvéseiket, mely ekképpen hangzott: „A magyarországi és külföldi cigányzenészek érdekeit felkaroló szaklap.”⁴ Már az első szám vezércikkében arra biztatták a cigányzenészeket, hogy hagyjanak fel az ellenségeskedéssel és hozzák létre saját önszegélyező egyesületüket, melyhez ők segítő kezüket nyújtják. Egyúttal emlékeztették a cigánymuzsikusokat arra, hogy az idő vasfoga sem őket, sem pénztárcájukat nem kíméli: „Ámde nemcsak a máról van szó; gondolnunk kell a holnapra és az azután következő napokra is! Azokra a napokra, amikor már csendes nyugalom után vágyunk, hogy a többé-kevésbé szomorú, gondteljes napok és évek szülte eredményt élvezzük. Az Isteni Gondviselés nem biztosíthat mindenkinek vagyont, melyből öreg napjain gond nélkül megélhet; gondoskodnunk kell tehát nekünk, hogy támaszunk legyen, mely nem hagy el soha.”⁵ A lap következő hasábján a Magyar Cigányzenészek Országos Szövetségének (MCOSZ) a tervezetét ismertették, mely beteg-, öregségi- és

4 Hajnáczy Tamás (szerk.): *Magyar Czigányzenészek Egyesülete...* I. m. 15-17.

5 Beköszöntő. *Magyar Zenészek Lapja (Cigányzenészek Közlönye)*, II. évf. 1. sz. (1901. július 15.) 1.

temetkezési segílyt nyújtott volna a tagságnak. Bevetettek minden újságírói fogást, az érvek garmadáját annak érdekében, hogy meggyőzzék a cigánymuzikusokat az egylet létrehozásának szükségességéről és időszerűségéről. Többek között követendő példaként felhívták a figyelmüket a munkások által alapított önszegélyező szervezetekre, melyek száma napról-napra gyarapodott Magyarországon: *„Egyletek, társaskörök, szövetkezetek alakulnak, hogy mindegyik mesterember a saját munkaága szerint tömörüljön. Vannak mesteremberek, akik feladatuknak tartják, hogy egymás jó voltáért hasznos egyesületeket létesítsenek, és egész erejükkel igyekezzenek az alá a zászló alá állani, melyet ők kibontottak. Ha mindenik kis és nagy mesterember fel tudja fogni a huszadik század jelentőségét és a haladás áldását, csupán a magyar népzeneész fordítana hátat minden üdvös és nemes ügynek? Mégpedig úgy fordítana hátat, hogy egyáltalában ne akarjon visszafordulni és szembenézni a haladó korral?”*⁶ A szerkesztőség elgondolása szerint a budapesti székhelyű Magyar Cigányzenészek Országos Szövetségébe belépő cigánymuzikusok tagdíj gyanánt havonta 1 koronát fizettek volna. A vidéki cigányprímásoknak, az úgynevezett *„pártoló tagoknak”* havonta 5 koronában határozták volna meg a tagdíját. Aki a szervezet megalapításához 500 koronával járult volna hozzá azt *„örökös tagként”*, míg, aki 200 koronával azt *„alapító tagként”* tartották volna számon. Továbbá a szövetség pénztárát adakozásokból, hangversenyek szervezéséből és a felgyülemlett tőke kamatából kívánták gyarapítani.⁷ A hírlapírók előkészítő bizottságot szerveztek a szövetség megalapításához, elnököt és tisztségviselőket neveztek ki. Országos kiterjedésű önszegélyező egyesületek szabályzatait gondosan áttanulmányozva hozták létre az MCOSZ alapszabálytervezetét, melynek főbb pontjai a cigányzenészek szociális biztonságát kívánták szolgálni: *„2. Betegség esetében a szövetségi tagokat heti járulékkal segélyezze; nemkülönben rokkantság és munkaképtelenség esetén: ez bizonyos segélydíjat biztosítsa. 3. Halál esetén, a szövetségi tagok családjainak segélyképpen, emelkedő arányokban 500 koronától 3000 koronáig terjedő összeget kifizessen.”*⁸ A hírlapírók a cigánymuzikusok toborzása érdekében azt is kilátásba helyezték, hogy ügynökséget szerveznek, mely a szövetség tagjainak díjtalanul közvetítette volna a fellépéseket külföldön.⁹ A hangzatos szavak, kecsgetető ígéretek nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, a vidéki cigányzenészek még csak-csak nyitottak voltak a szövetségre, azonban a fővárosiak döntően elzárkóztak.¹⁰ Mindössze néhány száz cigányzenész jelezte, hogy eltökélt az MCOSZ ügye mellett, melyről lemondóan a következő sorokat vetette papírra a mindinkább csüggedő szerkesztőség: *„A nagyobb cigányprímások elhúzódnak minden cigányügytől, különféle kifogások, semmis ürügyek alatt. Nevet említhetnénk, kiknek neve, szava sokat lendített volna a magyar cigányzenészek elérvult ügyén, ha az után az első kudarc után nem csendesültek volna el. A szorgalmas bányászt kellene mintaképpül venni, ki napokig fúr, kalapácsol és izzad, hogy a kövek mélyén rejlő gyémántot feltalálja. Ha egyik-másik nagynevű cigányprímás, nem kímélve idő- és pénzáldozatot: szövetkeznénk velünk, kik a magyar*

6 Zászlóbontás. *Magyar Zenészek Lapja (Cigányzenészek Közlönye)*, II. évf. 1. sz. (1901. július 15.) 2.

7 Az alapítás története. *Magyar Zenészek Lapja (Cigányzenészek Közlönye)*, II. évf. 1. sz. (1901. július 15.) 3-6.

8 Alapszabályaink néhány pontjáról. *Magyar Zenészek Lapja (Cigányzenészek Közlönye)*, II. évf. 1. sz. (1901. július 15.) 4.

9 Külföldi ügynökségünk. *Magyar Zenészek Lapja (Cigányzenészek Közlönye)*, II. évf. 2. sz. (1901. augusztus 1.) 3.

10 Hajnáczy Tamás (szerk.): *Magyar Cigányzenészek Egyesülete...* I. m. 54-71.

*cigányzenészek üdvéért, jólétéért alapítottuk lapunkat és hónapok óta fáradunk, hogy a külföldi ügynökséget és azután az országos cigányszövetséget megalapítsuk, akkor nem volna a cigányok ügye sárba esve, sőt még onnan is ki lehetne rántani. Ámde a budapesti cigányprímások és zenekarok tagjai – mélyen alszanak. A vidéki prímások és zenekarok tagjai inkább ébrednek.*¹¹ Végül az általános érdektelenség miatt a hírlapírók felhagytak nagy ívű álmukkal, a Magyar Cigányzenészek Országos Szövetségének a megalapításával. Az általuk indított orgánium a továbbiakban csak *Magyar Zenészek Lapja* címmel került az előfizetők asztalára, vagy az újságos pavilonok pultjára. A hasábokon immáron a Magyar Zenészek Egyesületének a megalapítása mellett szálltak síkra, amely a nem cigány muzsikusokat kívánta összefogni.¹²

Magyar Cigányzenészek Egyesülete (1908-1910)

Közel egy évtizeddel az újságírók hiábavaló kísérleteit követően, az immáron őszbe hajló Rácz Pali és Radics Vilmos fia, Radics Béla vezényletével 1908-ban megalakult a Magyar Cigányzenészek Egyesülete, mely a budapesti cigányzenészeket kívánta tömöríteni. A neves cigányprímások által alapított egyesület mindenekelőtt útjára indította a *Magyar Cigányzenészek Lapját*, melynek szerkesztősége kimondottan színes lapot álmodott meg. A cigányzenészek érdeklődésének megfelelően széles körben merítettek a témákból, idővel újabb és újabb rovatokat indítottak, valamint a laphoz kottamelléklet is járt az olvasóknak. Rendszeresen beszámoltak az egyesület tevékenységéről, terveiről, a tagság jólétét szolgáló szociális elképzelésekről, a hazai és külföldi munkalehetőségekről, valamint a cigányzenész társadalom közéleti híreiről, eseményeiről.¹³ A lap rendszeresen hirdetett meg tetemes pénzjutalmakért nótapályázatokat, valamint útjára indította a cigányprímások közönségversenyét, melyen az első helyezettek arany- vagy ezüst érmet nyerhettek el.¹⁴ A cigánymuzsikusok a Népszínházban megrendezték az „Ötszáz cigány hangversenye” című koncertet, melynek bevételéből az egyesület alaptőkéjét kívánták gyarapítani.¹⁵ A rákövetkező évben pedig a *Magyar Cigányzenészek Lapja* jótékonyági hangversenyt szervezett, hogy szobrot állítsanak a „cigányzenészek apostolának”, Habsburg Lotaringiai József Károly főhercegnek.¹⁶

11 A budapestiek és vidékiek. *Magyar Zenészek Lapja (Cigányzenészek Közlönye)*, II. évf. 3. sz. (1901. augusztus 15.) 1.

12 Hajnóczky Tamás (szerk.): *Magyar Cigányzenészek Egyesülete...* I. m. 19.

13 Uo. 19-21.

14 Uo. 28-35.

15 Uo. 21.

16 Uo. 35-40., Habsburg Lotaringiai József Károly [Pozsony, 1833 – Fiume, 1905] főhercegnek, a Magyar Királyi Honvédség főparancsnokának anyagi támogatásával és pártfogásával 1880-as évektől jelentős cigány kutatás zajlott az országban. Támogatásával jelent meg az 1887-1907 között kiadott *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn* című folyóirat és annak *Mitteilungen zur Zigeunerkunde* című különszámai. Alcsúti birtokán vándorcigányokat próbált letelepíteni, illetve gyermekeiknek iskolát is létrehozott, azonban kezdeményezése végül kudarcba fulladt. Rendszeresen levelezett a Gypsy Lore Society vezetőivel, folyóiratukat nemcsak anyagilag támogatta, hanem cikkeket is írt bele. In: Landauer Attila: Utak és problémák a magyarországi cigánykutatásban. Problémavázlat. In: Nagy Attila – Péterfi Rita (szerk.): *A feladatra készülni kell. A cigányság kulturális beilleszkedése és a közkönyvtár.* Országos Széchényi Könyvtár –

Az imént említett kezdeményezéseken túl a cigánymuzsikusok megélhetési gondjai rendszeresen napirendre kerültek a *Magyar Cigányzenészek Lapjának* a hasábjain, sőt sokszor a címdalalon, vezércikként közölték őket. Nyáron, különösen kánikula idején a cigányzenészek alig-alig keresték meg az napi betevőjüket, mivel a vendéglátóhelyek forgalma jelentősen megcsappant.¹⁷ Ezen időszakokban az egyesület a tagdíjak beszedésétől eltekintett, valamint a miniszterek és a főváros elöljáróinak az ajtaját kopogtatta némi segítség reményében: „*Tudomásunkra jutott az is, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter nagyon jó néven veszi a cigányzenészek egyesületbe való tömörülését. Érdeklődtünk aziránt is, hogy nem lehetne-e az egyesületnek némi segélyre is kilátása, mire azt a kedvező értesülést szereztük, hogy a miniszter az egyesület segélyezéséről egyáltalában nem idegenkedik, sőt azt a kilátásba is helyezte. A főváros, mely minden, a székesfőváros területén levő jótékony egyesületet támogat, egyesületünket szintén támogatni fogja. Szeptember hónapban tehát, amint megkezdjük egyesületünk rendes működését, azonnal hozzájárunk ezen segélyeknek kiutalásához.*”¹⁸ Azonban a fővárosban és vidéken egyaránt nemcsak a nyári hónapok okoztak fejtörést a cigányzenészeknek. Egyrészt a cigányzenére folyamatosan apadt az igény, a közönség más stílusok felé kacsingatott, másrészt a cigánymuzsikus családban felnövő gyermekek szinte kivétel nélkül szülei pályájára léptek. Így egyre többen próbáltak megélni a mindinkább szűkülő lehetőségekből, a jelenséget a lap lemondóan a következő közmondással jellemezte: „*Kevés a foka, sok az eszkimó.*”¹⁹ Télen az egyesület tehetősebb cigányprímásainak a feleségei jótékonyági hangversenyt szerveztek, hogy a befolyt összegből cipőt és ruhát vegyenek az elszegényedett cigányzenész családok gyermekeinek.²⁰ A nélkülözés a cigánymuzsikusokat olykor egészen a börtöncelláig hajszolta, például egy hajdan tehető hét gyermekes cigányprímás, hogy enni adjon családjának, csalásra vetemedett, melyért a bíróság szabadságvesztésre ítélte.²¹ A budapesti cigányzenészeket tömörítő egyesületben nagy riadalmat keltett, amikor a vidéki cigányzenekarok sorra írták leveleiket, hogy a fővárosban szeretnének pódiumhoz jutni. A *Magyar*

Gondolat Kiadó, Budapest, 2004. 22-23., Soós István (szerk.): *József főherceg cigány levelezése*. Romológiai Kutatóintézet közleményei 3. Romológiai Kutatóintézet, Szekszárd, 2000. 6-12. Továbbá József főherceg anyagi támogatásával jelentek meg a következő szótárak: Györffy Endre: *Magyar és cigány szótár. Cigányul mondva vakeriben*. (1885), Nagyidai Sztojka Ferenc: *Ó császári és magyar királyi fensége József főherceg magyar- és cigány-nyelv gyök-szótára*. Románé áláva. Iskolai és utazási használatra. (1886) 1888-ban jelent meg a *Cigán nyelvtan – Románo csibákero sziklaribe* című munkája, mely az első tudományos igénnyel megírt kiadvány a magyarországi cigány nyelvjárásokról. In: Györffy Endre: *Magyar és cigány szótár. Cigányul mondva vakeriben*. Magyar Roma Történelmi Könyvtár 4. Magyar Mercurius Kiadó, Budapest, 2011., Landauer Attila: *Utak és problémák...* I. m. 6-12.

- 17 A Magyar Cigányzenészek Egyesülete. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, I. évf. 8. sz. (1908. július 1.) 8., A Magyar Cigányzenészek Egyesülete. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, I. évf. 9. sz. (1908. július 15.) 1., Farsang. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, II évf. 2. sz. (1909. január 15.) 1., Holt szezon. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, II. évf. 13. sz. (1909. július 1.) 1.
- 18 Magyar Cigányzenészek Egyesülete. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, I. évf. 8. sz. (1908. július 1.) 8.
- 19 Küzdelem a megélhetésért. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, I. évf. 8. sz. (1908. július 1.) 1.
- 20 A szegény cigányzenész gyermekek felruházása. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, II. évf. 4. sz. (1909. február 15.) 1.
- 21 Nyomor miatt szédelgésre adta a fejét. Balogh Gézárt letartóztatták. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, II. évf. 2. sz. (1909. január 15.) 2-3.

Cigányzenészek Lapja kénytelen volt őket kiábrándítani: „A vidékiek úgy látszik azon hiszembben élnek, hogy a fővárosi cigányzenekaroknak Isten tudja, milyen jó dolguk van és ezeket keresnek. Nem így áll a dolog. A főváros túl van halmozva zenekarokkal. A fővárosi másodprimások naponként zenekarokat alakítanak, és ezek is túltömik a zenés helyiségeket. Ne ringassák tehát azon reményben magukat a vidékiek, hogy Budapesten, kalappal szedik a zenekarok a pénzt. Jelenleg, amikor az idő odahatott, hogy a kávéházi élet a fővárosban még nagyon gyenge, a zenekarok is nagyon gyengén keresnek. Mindaddig, amíg a fővárosi zenekarok jelenlegi állománya valamiképpen meg nem csappan, a helyzet nagyon gyenge.”²² A kávéházak sem könnyítették meg a cigányzenészek helyzetét, ugyanis belevették a szerződéseikbe az úgynevezett pónalet, a bánatpénzt. A pónale annyit takart, hogy a kávéssal leszerződött cigányzenekar, ha felmondta a megállapodást, mert például egy kedvezőbb ajánlatot kapott mástól, akkor tetemes összeget kellett fizetnie kárpótlásul.²³ A másik feszültség abból fakadt a cigánymuzsikások és a vendéglátóhelyek tulajdonosai között, hogy az utóbbiak felmondási időt nem írtak a szerződéseikbe, így sokszor egyik-napról a másikra rakták ki az utcára a cigányzenekarokat.²⁴ Sőt a kávé ipartestület arra törekedett, hogy szerződéskötéskor a cigányzenekaroknak adandó előleget beszüntesse, vagy jelentősen lecsökkentse.²⁵ Nemcsak Magyarországon váltak kedvezőtlenebbé a feltételek, hanem külföldön is, több város kitiltotta a magyar cigányzenészeket, mert konkurenciát jelentettek az ottani zenészeknek.²⁶

A Magyar Czigányzenészek Egyesülete szinte tehetetlennek bizonyult az imént említett nehézségekkel szemben, ezért is pártolta az egyesülettől függetlenül létrejövő Magyar Czigányzenekarok Ügynökségét. Az iroda képviselői azzal hiteltették őket, hogy itthon és külföldön kedvező feltételek mellett munkához juttatják a cigányzenekarokat. A nagy ívű ígéretekből végül nemhogy nem lett semmi, hanem az ügynökök szövetkeztek a kávéssal és egymással szemben játszották ki a cigánymuzsikásokat. Végül az egyesület erélyesen fellépett az ügynökség ellen és bojkottálta a tevékenységüket.²⁷ A cigányzenész társadalom legelesettebb tagjainak mégis az aggastyán cigánymuzsikások számítottak, melyről következőképpen szolt az egyesület lapja: „*Napjainkban az egész országban mindenfelé csak fiatal primásokat keresnek. A külföldi még mielőtt tárgyalna, arcképet kér és ha a primás nem fiatal ember, már tárgyalásokba sem bocsátkozik. Napjainkban első az életkor és csak azután következik a művészet. A fiatal primás jobban tud hajlongani – mondják a szerződtetők – és háttérbe helyezik mellettük az öregeket. Eltekintve mindezekről, a cigányzenészek között van a legkevesebb, aki arra gondolna, hogy megöregedés esetén mi fog történni.*”²⁸ A szervezet elnöke, Radics Béla az imént említettek

22 Vidéki zenekarok Budapesten. *Magyar Czigányzenészek Lapja*, I. évf. 13. sz. (1908. szeptember 15.) 1.

23 A penale. *Magyar Czigányzenészek Lapja*, I. évf. 13. sz. (1908. szeptember 15.) 1-3.

24 Zenekari változások. *Magyar Czigányzenészek Lapja*, II. évf. 9. sz. (1909. május 1.) 1.

25 Mozgalom a budapesti kávéssok között. *Magyar Czigányzenészek Lapja*, II. évf. 10. sz. (1909. május 15.) 7.

26 Párizsban tilos a magyar cigánymuzsika. *Magyar Czigányzenészek Lapja*, II. évf. 6. sz. (1909. március 15.) 1., A cigánymuzsika alkonya Párizsban. *Magyar Czigányzenészek Lapja*, II. évf. 6. sz. (1909. március 15.) 4.

27 Hajnáczy Tamás (szerk.): *Magyar Czigányzenészek Egyesülete...* I. m. 19.22-25.

28 Cigányzenészek nyugdíjgyesülete. *Magyar Czigányzenészek Lapja*, I. évf. 12. sz. (1908. szeptember 1.) 1.

miatt egy országos nyugdíjgyesületet kívánt létrehozni a cigányzenészeknek. Elképzelése szerint az első években a tagdíjakból és az adományokból kellő alapot hoztak volna lére és csak ezután adtak volna nyugdíjat az arra jogosultaknak.²⁹ A nyugdíjgyesület tőkéjének érdemi gyarodását elsősorban a cigányprímások adományaira és az illetékes minisztériumra kívánták alapozni: „A befizetések talán a legcsekélyebb részét teszik majd ki a nyugdíjalapnak. Minden egyes zenekarvezetőnek gondoskodnia kell majd arról, hogy jótékony adományok útján gyarapodjék a nyugdíjalap és olyan szilárd legyen, hogy arra támaszkodva, minden tag reménnyel nézhessen a jövő elé, [...] A minisztérium, amely minden hasonnemű egyesületet támogatásban részesít, lehetetlen, hogy elzárkózzék éppen a cigányzenészek nyugdíjgyesületének támogatásától. A budapesti zenekarvezetők egy része olyan összeköttetésekkel bír, hogy helyzetük ecsetelésével bizonyára odahatnak és keresztülviszik a legfelsőbb és legelőkelőbb körök támogatását is.”³⁰ A nyugdíjgyesületnek az álma végül szertefoszlott, néhány éven belül a *Magyar Czigányzenészek Lapja* megszűnt és a Magyar Czigányzenészek Egyesülete is bezárta kapuit. Azonban a szervezet feloszlásával egy cigányzenész egyesületnek és lapnak a vágya korántsem illant el végérvényesen a cigánymuzsikus társadalmon belül.³¹

Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete (1918-1933)

A Nagy Háború hosszú évekre visszavetette a cigányzenészek egyesületi törekvéseit, mivel sokukat a frontra vezényelték, vagy a hátszágban teljesítettek szolgálatot. Döntően katonazenekarokba, vagy hangászoknak sorozták be őket, többen kitüntetésekkel és tiszti rangfokozattal büszkélkedhettek. Ugyanakkor a harctéri sérülésekből és a hadifogságból is kivették részüket, sőt sokan a feneketlen katonai tömegsírok martalékává váltak.³² Az első világháború lezárta követően neves cigányprímások vezényletével megalakulhatott a budapesti székhelyű Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete (MCOE), melybe elődjével ellentétben nem csak a fővárosi, hanem a vidéki cigánymuzsikusok is felvételt nyerhettek. Az 1920-as évek első felében mind több megyeszékhelyen és városban alakultak az országos szervezetnek helyi csoportjai.³³ Az egyesület alapszabálya többek között célul tűzte a cigányzenészek megélhetési viszonyainak és szociális helyzetének javítását, egyúttal kilátásba helyezte a nyugdíjalap, a beteg- és temetkezési segély bevezetését:

15. §. Az egyesület tagjai részére saját hatáskörében teljesen különálló nyugdíjalapot tart fenn, ezen alap javára adja az egyesület azt, ami a pártoló tagdíjakból, valamint az adomá-

29 Radics Béla a Magyar Czigányzenészek Egyesületéről. *Magyar Czigányzenészek Lapja*, I. évf. 11. sz. (1908. augusztus 15.) 5

30 Cigányzenészek nyugdíjgyesülete. *Magyar Czigányzenészek Lapja*, I. évf. 12. sz. (1908. szeptember 1.) 2.

31 Hajnáczy Tamás (szerk.): *Magyar Czigányzenészek Egyesülete...* I. m. 40.

32 D. Szakács Anita (szerk.): *Ifj. Munczy Béla I. világháborús frontnaplói*. Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, Sopron, 2020., Scholtz Róbert Gergely: *„Hegedűvel és puskával.” A Nagy Háború elfeledett cigány katonái (1914-1918.)* Hangadó Egyesület, Zsáka, 2018., Hajnáczy Tamás: *Bura Károly cigányprímás. Aktivist, revizionista, vizionarista*. Noran Libro, Budapest, 2021. 29-41.

33 Hajnáczy Tamás (szerk.): *Magyar Czigányzenészek Országos Egyesülete...* I. m. 17-22.

nyok, hangversenyek és ünnepélyek tiszta jövedelméből befolyik. A nyugdíjalapot az egyesület 5 évi működése után fogja részletesen kidolgozni, vagyis 1925-ben. Addig is a nyugdíjalap összegéről közgyűlésen pontosan elszámolással tartozik a vezetőség. A rendes tag vagy törvényes hozzátartozói elhalálása esetén az egyesület egyévi tagság után köteles eltemettetéséről gondoskodni. Az egyesületnek joga van az esetben, ha a kiutalt temetkezési és betegségek azon évben befolyt járulékok 75%-át meghaladja, úgy a következő közgyűlésen a járulékokat megfelelően felemelni. Az az egyesületi tag, aki tagdíjaival vagy egyéb fizetési kötelezettségeivel több mint háromhavi hátralékban van, az egyesület semmi kedvezményére igényt nem tarthat. Az esetben, ha a tag betegsége miatt mulasztotta el a tagdíjainak vagy egyéb járulékeinak befizetését, és beigazolható, hogy a befizetéseket csak betegség tartalma alatt nem fizette, joga van a választmánynak a hátralékok levonása mellett a temetkezési segélyre kiutalni.³⁴

A szabályzat a tagságnak három fajtáját határozta meg; a „*tiszteletbeli tagok*” a szervezet által rendezett hangversenyekre szabadjegyet kaptak. A „*rendes tagnak*” belépéskor ezer koronát kellett leszámolni az egyet pénztárnokánál, valamint havonta ezer koronát tagdíjként, mely alól felmentést kaphatott ha katonai szolgálatra hívták be. Tagdíjmentességet élvező „*örökös taggá*” az válhatott, aki harminc éven keresztül folyamatosan az egyesület tagja volt, vagy a vezetőség a meghatározott idő letelte előtt átsorolta. Munkanélküliség, vagy keresőképzetlenség esetén az egyesület eltekinthetett a tagdíj beszedésétől időszakosan, vagy végérvényesen, amennyiben az adott személy rendelkezett legalább tíz éves tagsággal.³⁵ Az egyesület alapszabálya az első paragrafusok között említette, hogy a szervezet lapot kíván indítani, melyre néhány esztendő elteltével, 1924-ben került sor. Ekkor bocsájtották útjára a *Magyar Cigányzenészek Lapját*, amely 1931-es fennállásáig a cigányzenész társadalom tájékoztatását hivatott szolgálni. Az orgánium mindenekelőtt betekintést engedett a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületének a tevékenységébe és működésébe a közölt cikkeken, felhívásokon és jegyzőkönyveken keresztül. Ahogy az országos szervezet, úgy a fővárosi és a vidéki helyi csoportok kezdeményezései is megjelentek a lapban. A cigányzenész társadalom közéleti hírei is helyet kaptak a hasábokon; temetések, esküvők, jubileumok, bálók, kitüntetések, díjak, hazai és külföldi fellépések, perek. Irodalmi és történelmi írásoknak szintén helyet biztosítottak; verseket, novellákat, tárcákat és esszéket jelentettek meg.³⁶

A napisajtóhoz hasonlóan a *Magyar Cigányzenészek Lapja* rendszeresen beszámolt a cigányzenészek sanyarú anyagi helyzetéről, amely olykor az egyesületen belüli viszályokhoz vezetett. Az áldatlan állapotok miatt a tagság rendszeresen ostromozta a vezetőséget, amit a szervezeten belüli hangos ellenzék nem egyszer a saját malmára kívánt hajtani.³⁷ Azonban a cigányzenészek nemcsak vezetőiket okolták nehézségeikért, hanem a zenei porondon mindinkább teret nyerő schrammel- és paraszt zenekarokat, valamint a jazz bandákat. Az egyik közgyűlésen, melynek jegyzőkönyvét *Az Est* című napilap közölte, a vidéki helyi csoportok képviselői kétségbeesetten arról számoltak be, hogy a cigánymuzsikusok tömegei nem csak nélkülöznek, hanem egyenesen éheznek. Az ülésen a debreceni helyi csoport

34 Uo. 171-172.

35 Uo. 168-169.

36 Hajnáczy Tamás: *Magyar Cigányzenészek Lapja. Cigányzenész önszerveződés, érdekképviselet és közélet a két világháború között. Pro Minoritate*, 2019/4. 124.

37 Viharba fúlt a cigányok elnökválasztó közgyűlése. *Pesti Napló*, LXXIV. évf. 72. sz. (1923. március 29.) 2.

titkára reményvesztetten a következőket jegyezte meg: „Vannak fúvós zenekarok, amelyeknek tagjai házzal, földdel, szarvasmarha állománnyal bírnak, nincs tehát szükségük arra, hogy a keresetet a cigányzenészekről elvonják. Be kell már egyszer vallani azt, hogy a falukban éheznek a kartársaink!”³⁸ Az alelnök a titkár szavait ekképp erősítette meg: „Ezek a vidéki alkalmi alakulatok nem zenélhetnek, mert kivesszik a kenyeret az éhező cigányzenészek szájából.”³⁹ A panaszáradatot a fiókiroda elnöke sem hagyta szó nélkül, aki érzékletesen szemléltette a tarthatatlan viszonyokat egy cigányprímás példáján, aki kölcsönkért tőle, hogy enni tudjon adni a gyermekeinek: „A lakás egy földes hideg szobából állott, a sarokban egy szalmazsákkal, amely az egész szoba berendezését képezte. A primás gyermekei meztelenül járkáltak a szobában, ruhára, de egy darab zsákra sem tellett a primásnak, hogy gyermekei testét vele betakarja.”⁴⁰ Az országos szervezet elnökhelyettese a vidéki helyi csoportok egybehangzó felszólalásait summázva reménytelennek ítélte meg a cigányzenészek kilátásait, egyúttal szorgalmazta, hogy helyzetük orvoslása végett keressék fel a belügyminisztert.⁴¹ A Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületének az elnöke az imént említettekhez hasonlóan vélekedett. A *Pesti Hírlap*nak adott interjújában határozottan leszögezte, hogy a cigánymuzsikusok szociális helyzete tarthatatlan: „A cigányzenészek kilencven százaléka a szó szoros értelmében éhezik. Rettenetes a gazdasági helyzet. de ki érezhetné fájdalmasabban, mint mi, kik művészetünkkel keressük meg a napi kenyeret? Hogy megváltozott a világ! Az ember alig keres valamit, és a helyzet napról napra rosszabbodik. Nincs pénz! A kilátás sincs, még remény sincs, hogy valamiképp javuljon a helyzetünk. Úgy szólva ingyen muzsikálunk. Pedig várják otthon a szegény gyerekek, várják reggel a tejet és a kenyeret...”⁴² Néhány év elteltével vajmi keveset változott a helyzet, a *Magyarság* című napilapnak adott interjújában az MCOE új elnöke a jazz térnyerésére vezette vissza az áldatlan állapotokat: „A dzsesszbandek összehasonlíthatatlanul jobban élnek és jobban vannak dotálva, mint a cigányzenekarok. Egyes kávé és mulatótulajdonos urak lelkén szárad, hogy a magyar nóta és a magyar cigány esküdt ellensége gyanánt fellépett dzsesszbandzenekarok néhol ezer percenttel jobb dotációt élveznek, mint a régi cigányzenekarok.”⁴³ A Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete a Belügyminisztériumnál, valamint a főváros vezetésénél ugyan elérte, hogy rendeletileg valamelyest visszaszorítsák a konkurens zenekarokat, de ezzel korántsem jutott kellő keresethez a cigánymuzsikusok nagy része. A környező országok sorra megtagadták a beutazási engedélyt a magyar cigányzenészekről, így ezzel a kereseti lehetőséggel sem számolhattak. Az egyesület a Földművelésügyi Minisztériumnál elérte, hogy a külföldi magyar borházakban cigányzenekarok játszhassanak, de ez csak néhány szerencsés zenekarnak biztosított tisztas megélhetést.⁴⁴

A Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete a több ezres tagság égető szociális helyzetén érdemben nem tudott változtatni, csupán tűzoltás jellegű segélyek kiutalására

38 Tízezer cigányzenész kenyere veszélyben. A paraszt és munkásbandák gyilkos konkurenciája. A cigányok országgyűlése. *Az Est*, XVI. évf. 17. sz. (1925. január 22.) 4.

39 Uo. 4.

40 Uo. 4.

41 Uo. 4.

42 „A magyar nóta a leghatalmasabb irredenta fegyver!” Beszélgetés Brassói Kozák Gáborral, a cigányzenészek elnökével. *Pesti Hírlap*, XLVIII. évf. 170. sz. (1926. július 30.) 9.

43 Egyórás vitám a cigányok elnökével a dzsesszbandáról, a cigányok kenyérééről és a magyar nóta sorsáról. *Magyarság*, IX. évf. 27. sz. (1928. február 2.) 8.

44 Hajnáczy Tamás (szerk.): *Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete...* I. m. 24-35.

szorítkozhatott. Ugyanis az egyesület tőkéje messze elmaradt a reméltektől, mivel a cigány-muzsikások többsége részben sanyarú anyagi helyzetük miatt a tagdíjat sokszor akadozva, vagy egyáltalán nem fizette be. Ugyanakkor, akik megtehették volna, időnként ők sem fizették rendszeresen a tagdíjat, ami miatt a *Magyar Cigányzenészek Lapja* a következő felhívást intézte a tagsághoz: „Az egyesület választmánya e havi ülésén foglalkozott a hátralékos tagok ügyével. Miután a hátralékosok között sok olyan van, aki a tagdíjat meg tudná fizetni, mert muzsikál és jól keres, azonban ennek dacra sem fizet, a választmány 30 tagot kizárt az egyesület tagjainak soraiból. Egyben elhatározta azt is, hogy a többi hátralékos tag ügyét is revízió alá veszi, és a jövőben minden olyan tagot, aki meg tudná fizetni tagdíját, és még sem fizeti már három hónapnál hosszabb idő óta, a tagok sorából kizár, és megkeresi a rendőrhatalóságot az illető tagok működési engedélyének visszavonása iránt.”⁴⁵ Egy 1926-os jegyzőkönyv tanúsága szerint a negyven vidéki helyi csoportból csak harmincban fizettek tagdíjat, de azt is csak a tagok kisebb része, mintegy harminc százaléka. Ritkaság számba ment, hogy a teljes helyi csoport minden egyes tagja befizette volna rendszeresen ez irányú kötelezettségét. A fővárosban még kedvezőtlenebb jelenségre hívta fel a figyelmet a kimutatás, ahol a több mint kétezer tagból csupán kétszáz tett eleget a tagdíjfizetésnek, kevesebb mint tíz százalék (2. sz. táblázat).⁴⁶ A rákövetkező években a tagdíjak továbbra sem gyarapították számottevően az egyesület pénztárát, mellyel kapcsolatban, szigorú hangnemben a szervezet jogásza a következőket jegyezte meg az egyik közgyűlésen: „A legnagyobb baj az egyesületnél az, hogy a tagok nem teljesítik vele szemben a kötelezettségüket. Budapest 2600 tagja közül fizet 600 tag a vidék 45 csoportja közül összesen fizet 22, de ez sem pontosan, és taglétszámhoz képest igen keveset. Reméli a vezetőség, hogy ez a jövőben változni fog, és felismerik a tagok az egyesület nagy szükségességét, és fokozott mértékben tesznek eleget kötelezettségeiknek.”⁴⁷

2. sz. táblázat

*Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületének helyi csoportjai, taglétszáma és befizető tagjai 1926-ban.*⁴⁸

Sorszám	Település	Tag	Befizető
1.	Baja	65	14
2.	Békéscsaba	286	82
3.	Gyula	44	44
4.	Balassagyarmat	78	24
5.	Csongrád	31	21
6.	Cegléd	44	44
7.	Debrecen	901	52
8.	Győr	69	49
9.	Hatvan	40	40

45 Felhívás a tagokhoz! *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VIII. évf. 1-4. sz. (1931. április 1.) 1-2.

46 Hajnáczy Tamás (szerk.): *Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete...* I. m. 211-212.

47 Uo. 237-238.

48 Uo. 212.

10.	Hajdúböszörmény	42	11
11.	Hódmezővásárhely	127	85
12.	Karcag	42	42
13.	Kiskunfélegyháza	30	3
14.	Kisújszállás	30	30
15.	Kecskemét	130	6
16.	Makó	195	68
17.	Mezőtúr	54	44
18.	Nagykanizsa	51	28
19.	Pápa	89	1
20.	Pécs	85	85
21.	Salgótarján	46	46
22.	Sopron	48	21
23.	Szarvas	95	22
24.	Szentés	41	41
25.	Székesfehérvár	77	11
26.	Szolnok	120	110
27.	Törökszentmiklós	70	11
28.	Vác	71	60
29.	Veszprém	94	26
30.	Zalaegerszeg	88	20
Vidéki városok összesen		3123	1151
Budapest		2154	200
Összesen		5277	1351

Részben a fentebb említettek miatt a szervezet szociális elgondolásai és vívmányai nagyrészt kudarcba fulladtak, holott a betegsegélyezés, a temetkezési segély és a nyugdíj kérdése rendszeresen napirendre került az egyesület orgánumban és országos közgyűlésein egyaránt. A *Magyar Cigányzenészek Lapja* 1927. márciusi vezércikkében harangozta be, hogy a szervezet betegsegélyező pénztárát kíván létrehozni: „A betegsegélyező pénztár szervezete olyan lesz, mint az egyesület szervezete. Az egyesület helyi csoportoknak külön-külön kell pénztári fiókokat felállítani. Ezeknek a szervezetre vonatkozó részletes utasítást később fogjuk közölni. Egyelőre csak annyit, hogy igen üdvös volna, ha már most a vidéki csoportok az előkészítő munkálatokat megkezdhenék. Ily irányban a váci helyi csoport az úttörő, amely február 24-én egy nagy, tánccal egybekötött hangversenyt rendezett, melynek tiszta jövedelmét a létesítendő betegsegélyező alap javára fordítja. Igen helyes volna, ha példáját a többi helyi csoportok is követnék.”⁴⁹ Az egyesület vezetősége folyamatosan tájékozódott, tárgyalásokat folytatott e téren, valamint vitára bocsátotta a közgyűlésen. A miskolci helyi csoport képviselője vetette fel, hogy a cigányzenészeket

49 Aktualitások. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, IV. évf. 3. sz. (1927. március 15.) 1.

léptessék be az Országos Munkásbiztosító Intézetbe.⁵⁰ A felszólalással kapcsolatban az egyesület ügyvédje hosszan részletezte aggályait, szintén határozottan elvetette az egyesület berkein belül tervezett betegsegélyező pénztár létrehozását:

A vezetőség már igen sokat foglalkozott ezzel a kérdéssel. A Népjóléti Minisztériumban már többször el is jártam. Nekem is az a véleményem, hogy a munkásbiztosítóba bevennének bennünket, de én ezt veszélyesnek tartottam több szempontból. Elsősorban nagy terhet rakunk a tagok vállaira. Mit kiszámítottunk, átlagban egy tagnak kellene fizetnie havonta 6-7 pengőt és ugyannyit a gazdának. Ezt a tagok nagyon nehezen bírnák befizetni tekintettel a mostani rossz helyzetre, de másodsor a gazdákra is tekintettel kell lenni. Ma úgy áll a helyzet, hogy mindenütt igyekeznek a cigányok munkadíját lenyomni, sőt a munkaadók egy része nem is tart zenét, mert nem bírja meg az üzeme. Ha most még a munkadíj mellett a munkaadónak betegsegélyezési díjat is kellene fizetnie, még kevésbé fog alkalmazni cigányt, és ha alkalmazna, kevesebb fizetést ad, mert a betegsegélyezési díj is nyomja. [...] Ezenkívül két mód adódna a kérdés megoldására. Először alakítanánk egy magán-betegsegélyező pénztárt. Elsősorban nagy adminisztráció kell, másodsorban drága. Ha ugyanis ezt csináljuk meg, akkor a tagoknak kórházi ápolást is kell adnunk, ez pedig igen sokba kerül, és szükségtelenül adjuk ki rája a pénzt, mert tagjaink 99%-a szegénységi bizonyítvány alapján úgy is fel tudja magát vétenni a kórházakba, tehát nincs értelme annak, hogy megfizetessünk velük valamit, amit eddig ingyen kaptak, annál is inkább nincs értelme, mert a kórházi ápolás ugyanaz akár szegénység alapján, akár egyesületi tagság alapján történik.⁵¹

A jogász e téren az egyedül járható útnak azt tartotta, ha az egyesület eltekint a magán betegsegélyező pénztár létrehozásától és jutányos áron biztosít orvosi- és gyógyszer ellátást a tagoknak. Elgondolása szerint meg kellett volna állapodni egy gyógyszertárral arról, hogy kedvezményt nyújt, amennyiben kizárólag nála vásárolnak gyógyszereket. Az előzetes egyeztetéseire hagyatkozva azt is kifejtette, hogy orvost pedig a tagok mindössze egy pengős havi befizetéséből már lehetne szerződtetni. Az imént említettekét először csak a fővárosban látta indokoltnak bevezetni és amennyiben kedvezőek lettek volna a visszajelzések abban az esetben a vidéki helyi csoportokra is kiterjeszteni.⁵² A rákövetkező évben a *Magyar Cigányzenészek Lapjában* ugyan felreppentek rövidhírek a betegsegélyezés bevezetéséről, illetve a nyugdíjalap létrehozásáról, azonban érdemi előrelépést továbbra sem könyvelhetett el e téren az egyesület.⁵³

A cigányzenészek kilátásait csak tovább forgácsolta, hogy a rákövetkező év májusában már a temetkezési segély visszasságairól jelent meg a lapban egy panaszos hangvételű írás a szervezet vezetőségének tollából. A cikk mindenekelőtt leszögezte, hogy az egyesület alapszabálya ugyan lefektette, hogy temetkezési segélyt nyújt azoknak a tagoknak és hozzátartozóiknak, akik rendszeresen fizetik a tagdíjat, azonban a tagok nagy része nem tett eleget a tagdíjfizetési kötelezettségének. Ennek ellenére elhalálozás esetén a temetkezési segélyt azonnal követelték az egyesülettől, ami egyenesen az egyesület pénzügyi

50 Jegyzőkönyv. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, IV. évf. 7. sz. (1927. július 15.) 2.

51 Uo. 2.

52 Uo. 2.

53 Beköszöntő. [Bura Károly] *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VI. évf. 1-4. sz. (1929. április) 1., Megvalósul az öregkori és betegségi biztosítás. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VI. évf. 7. sz. (1929. augusztus 1.) 4., Rendkívüli közgyűlés! *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VI. évf. 9. sz. (1929. október 1.) 1., Rendkívüli közgyűlés. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VI. évf. 10. sz. (1929. november 16.) 4.

összeomlásával fenyegetett: „Itt van hát a baj fő oka, hogy a tag hónapokkal van hátralekban a tagdíj fizetéssel, de mikor a családban haláleset történik akkor jön a sírás, könnyörgés, hogy így meg úgy nem tudunk fizetni, megy a csoport vezetőségéhez apa, anya, vagy feleség sírni, hogy így legyen szíves elnézéssel lenni stb. stb., hogy csak fizessék ki a halálzási segélyt, csak arra nem gondolnak ilyenkor, hogy százan és százan csinálnak így, tehát pénz nem jön be az egyesület pénztárába, akkor miből fizessünk segélyt.”⁵⁴ Egy 1926-os kimutatás szerint a temetkezési segély jelentős terhet rótt az egyesületre, a kiadások közel 17 százalékát jelentette, azonban a rendkívüli segélyek osztogatásával szűkmarkúbban bántak, az épphogy elérte a fél százalékot (3. sz. táblázat). Nem csak a tagdíj-fizetések elmaradása okozott fennakadást az egyesületben, hanem olyan esetekkel is lehetett találkozni, amikor a cigányzenészek jogtalanul vették fel hozzátartozóik elhunytá után a támogatást: „Ugyanis volt már eset arra, hogy egy tag bejelenti az ő édesanyjának vagy édesapjának elhalálzását és kéri a vonatkozó segély kiutalását. Azonban ugyanakkor nemcsak, hogy nem ő tartotta el a szüleit, hanem még talán egy más városban is lakott és egész életén át nem is törődött vele. De amikor meghal, akkor gondolja magában egész jó! jön az a segély, ha kiadják megpróbálom. Márpedig a szabályok értelmében a szülők részére temetkezési segély csak az esetben jár, hogy ha egy gyermek, aki az egyesület tagja, közös háztartásban él a szülőkkel és a szülő kizárólag az ő, a tag eltartása alatt áll.”⁵⁵ Az MCOE díszelnöke, Radics Béla cigányprímás a rákövetkező évben már amellet érvelt, hogy az egyesület tagságát kizárólag a primások alkothassák, mert csak abban az esetben biztosítható a tagok számára a temetkezési segély.⁵⁶

3. sz. táblázat

Kimutatás a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületébe befolyt tagdíjakról és a kiutalt temetkezési- és rendkívüli segélyekről, 1926. július 1-től 1926. október 31-ig.⁵⁷

Befolyt tagdíjak	
Budapestiektől	47 876 000,- K
Vidékiektől	65 530 600,- K
Összesen	113 406 600,- K
Kiutalt temetkezési segélyek	
Budapestieknek	10 750 000,- K
Vidékieknek	8 032 000,- K
Összesen	18 782 000,- K
Kiutalt rendkívüli segélyek	
Budapestieknek	570 000,- K
Vidékieknek	-
Összesen	570 000,- K

54 Temetkezési segélyről. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, V. évf. 4-5. sz. (1928. május 15.) 2.

55 Uo. 2-3.

56 A közgyűlés. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, (VI. évf. 1-4. sz. (1929. április) 3.

57 Hajnáczy Tamás (szerk.): *Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete...* I. m. 214.

A zömében kudarcba fulladt szociális kezdeményezésekkel párhuzamosan az egyesület kedvezőbb munkafeltételeket kívánt teremteni a cigánymuzsikusoknak. Az állasközvetítés terén némi előrelépést lehetett tapasztalni a Kereskedelmi Minisztérium 85.271/IX. 1928. számú rendeletének eredőjeként, amely szabályozta az egyesületi elhelyező irodák működését. A határozat kimondottan kedvező fogadtatásra lelt a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületének a berkein belül, ugyanis az állasközvetítés rendezése egy régi adóssága volt a vezetőségnek. A rendelet értelmében az egyesület állasközvetítő irodát állított fel, melynek vezetésére egy felelős ügynököt nevezett ki, aki egyben irányította a többi ügynök munkáját is. A *Magyar Cigányzenészek Lapja* az újonnan létrehozott szerv előnyeiről rendkívül kedvező hangvételben tudósított: „A cigányság szempontjából ennek az az igen nagy előnye, hogy az ügynök nem számíthat fel úgyszólván tetszésszerinti ügynökdíjat, mint azt eddig tette, hanem csak a választmány által megállapított 5 százalékat. Már most figyelmeztetjük tagjainkat, hogy amennyiben egy ügynök bármily címen többet számítana ennél fel, rögtön tegyenek jelentést az egyesület vezetőségénél, mely rögtön intézkedik és megtorolja a visszaélést.”⁵⁸ Egyúttal arról is tájékoztatott a lap, hogy az MCOE felállított egy választott bíróságot annak érdekében, hogy a cigányzenészek és az ügynökök közötti súrlódásokat elsimítsák és mindenki megkapja a maga jussát. Az intézkedés háttérében az húzódott, hogy elkerüljék az állami bíróságok előtt zajló, hosszú évekig tartó pereskedéseket. A szerződések is szabványosításra kerültek, a továbbiakban csak az egyesület által jóváhagyott okiratot lehetett használni. Az addigi gyakorlattal szemben immáron nem csak a munkaadó és a primás között kötött a szerződés, hanem a zenekarvezető és a cigányzenészek között is. Az imént említettek mindkét fél számára előnyökkel szolgáltak, a cigánymuzsikusok nem mondhattak fel egyik napról a másikra a zenekarvezetőnek, egyúttal a cigányprimás keze meg volt kötve a tekintetben, hogy mennyit kell fizetnie a zenekari tagoknak.⁵⁹ Az egyesület az újonnan fogant intézkedések háttéréről bizakodóan a következőket jegyezte meg: „Általában, ezeknek az újítsóknek az a nagy előnye, hogy az egyesület a jövőben örködni fog úgy a zenekarvezetőket, mint a tagok jogai és kötelezettségei felett. Nem lehet tehát egyiket sem kijátszani, úgy mint eddig lehetett.”⁶⁰

A Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületének berkein belül az elhelyezés kérdéssel összefüggésben új tagozatok, testületek jöttek létre. 1928-ban a budapesti bőgősök és cimbalmosok szakosztályt alakítottak, akik szintén a tagok és a cigányprimások között kötött szerződések rendezését tűzték ki célul.⁶¹ Az egyezés mindkét fél számára előnyöket és kötelezettségeket biztosított volna: „Elsősorban a tag nem hagyhatja ott a zenekart minden felmondás nélkül, ami eddig sokszor megesett és ami nagyrészt ok volt, hogy a zenekarok nem tudtak oly összjátékot produkálni, amely megfelelő lett volna. A második cél, hogy a zenekarvezető se küldhesse el a tagot tetszése szerint felmondás nélkül, hanem igenis, ha a tag megfelelő, a szerződés tartalma alatt el nem küldhető, amennyiben pedig fix időre szól a szerződés, csak felmondási idő után küldhető el.”⁶²

58 Néhány szó az elhelyezés kérdéséről. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, V. évf. 6-12. sz. (1928. november-december) 3.

59 Uo. 3.

60 Uo. 3.

61 A budapesti bőgős és cimbalmos szakosztály megalakulása. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, V. évf. 6-12. sz. (1928. november-december) 3-4.

62 Uo. 3.

A tagozat által elkészített szerződésablón, a felmondási időt a cigányprímásokra és a zenekari tagokra nézve egyaránt tizenöt napban határozta meg.⁶³ A következő évben a fővárosi cigányprímások hozták létre a Magyar Cigányzenészek Zenekarvezetőinek Szindikátusát. Céljaként többek között azt határozták meg, hogy a cigányprímások egységesen lépjenek fel a bérkérdésekben és az állasközvetítőket kiszorítsák a piacról.⁶⁴ Az elhelyezést rendezendő első kísérletek korántsem oldották meg végérvényesen a kérdést. Az 1930-as év folyamán újabb elgondolások születtek e téren; kilátásba helyezték az úgynevezett „*minimálás*” bevezetését, mely annyit takart, hogy az egyesület meghatározza kávéházanként és vendéglőnként a cigányzenészeknek adható legkisebb bér összegét.⁶⁵ A *Magyar Cigányzenészek Lapja* a kezdeményezés előnyeit ekként összegezte: „*Ha egy kávéházra megvan állapítva, hogy ott a fizetés naponta mondjuk 4 P. ott a tagnak ezt a négy pengőt okvetlen meg kell kapni, akármennyit is kap az impresszárió és a prímás. Ezzel elérjük azt, hogy az árakat nem lehet minden nap lejjebb és lejjebb vinni, mert az impresszárió nem adhat olcsóbban tagokat, mint ahogy meg van határozva.*”⁶⁶

A szervezet utolsó nagyobb léptékű kezdeményezésének a Bihari-zeneiskola megalapítása, valamint az országos hírveréssel járó Magyar Nótaünnep megrendezése számított. Az utóbb említett ünnepély körül kirobbant botrány miatt az egyesületben törésvonalak alakultak ki, majd lassan sorvadásnak indult. 1931-ben megszűnt a *Magyar Cigányzenészek Lapja*, rá két évre pedig hivatalosan felszámolták a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületét. 1934-ben ugyan a cigányzenészek sztrájkot szerveztek a Magyar Rádió ellen, de ez is a cigánymuzsikus társadalom szétzilálását eredményezte.⁶⁷

Magyar Cigányzenészek Országos Szövetsége (1935-1940)

A Magyar Rádió elleni sztrájk ugyan ideig-óráig megosztotta a cigánymuzsikusokat, azonban ez nem tántorította el őket attól, hogy 1935-ben együttes erővel megalapítsák a Magyar Cigányzenészek Országos Szövetségét, melynek székhelyét Budapesten hozták létre, valamint vidéken helyi csoportokat szerveztek. A szövetség alapszabálya mindenekelőtt lefektette a küldetésnyilatkozatot, amely jelentős hangsúlyt helyezett a cigányzenészek szociális helyzetének és munka lehetőségeinek a javítására: „*A Szövetség célja: a Magyarországon élő, magyar cigányzenészek tömörítése, szellemi, művészi és anyagi érde-*

63 A budapesti bőgősöket és cimbalmosokat tömörítő szakosztály a szerződés előnyeiről pontokba szedve a következőket jegyezte meg: „*1. A felmondási idő 15 napban van megatárolva. 2. A szerződést a tagnak is alá kell írnia, ami által a tag is és a prímás is biztosítva van. 3. A tagnak meg kell kapni a szerződésben írt fizetést. 4. A prímás biztosítva van, hogy a tag rendesen teljesíti kötelességét és nem hagyhatja ott, mikor jólesik neki. 5. Ki van kötve a választott bíróság, ami szintén igen fontos, mert bármi baj van a tulajdonossal a választott bíróság pár hét alatt elintézi minden költség nélkül.*” In: Gyökeres rendszerváltás az elhelyezés ügyében. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VII. évf. 10-12. sz. (1930. december 24.) 2.

64 Megalakult a budapesti zenekarvezetők szindikátusa. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VI. évf. 1–4. sz. (1929. április) 6-7.

65 Az elhelyezés kérdése. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VII. évf. 8. sz. (1930. szeptember 20.) 6-7.

66 Uo. 6.

67 Hajnáczy Tamás: *Bura Károly cigányprímás...* I. m. 51-101.

keik védelmezése, a munkaviszonyok megjavítása, a magyar cigányzenészség hírnevéhez fűződő idegenforgalmi érdekek hathatósabb támogatása, a magyar dal ápolása, tagjainak hazafias és keresztény szellemű egységes irányítása – politikai és vallási kérdések kizárásával.”⁶⁸ A szabályzat többek között kilátásba helyezte, hogy a szövetség az illetékes minisztériumokkal folyamatosan egyeztet a cigányzenész társadalom érdekeiről. Továbbá a hatósággal karöltve rendezi a cigányzenészek munkavállalásának a rendjét, helyközvetítő irodát hoz létre, valamint az egyesület anyagi lehetőségeihez mérten segíti a tagjait. A tagságnak négy típusát határozták meg annak függvényében, hogy milyen összeggel járultak hozzá a szervezet működéséhez. A legelőkelőbb titulusnak a „*tiszteletbeli tag*” számított, amelyet annak ajánlották fel, aki jelentősebb adománnyal, vagy hathatósabb közbenjárással segítette a Magyar Cigányzenészek Országos Szövetségét. Az lehetett „*alapító tag*”, aki legalább 50 pengőt egy összegben lerakott a szövetség asztalára, a „*pártoló tagok*” esetében az összeget 10 pengőben határozták meg, míg a „*rendes tagoktól*” belépéskor 1 pengőt kértek, majd ezt követően havonta fél pengőt szedtek tagdíj gyanánt.⁶⁹ A szövetség legemblematikusabb tettének az 1937-ben megszervezett országos jubileumi megmozdulás számított, mely során a cigányok ötszáz éves magyarországi⁷⁰ meglepedésére emlékeztek. Az ünnepség keretei között a cigányzenészek számos vidéki városban térzenét adtak, a fővárosban pedig színes programsorozatot kínáltak a közönségnek.⁷¹ Az alapszabály a szövetség elődjeihez hasonlóan lap indítását helyezte kilátásba, hogy színteret teremtsen a cigányzenészeknek, valamint hasábjain síkraszálljon az érdekeikért. Több évnek kellett eltelnie mire *Magyar Cigányzene* címmel, 1938-ban útjára indították a szövetség orgánumát. A mindössze néhány számot megélt lap tudósított a cigányzenész társadalom hazai és külföldi híreiről, hangversenyekről, valamint történelmi cikkeket közölt a cigányzenészek múltjáról, nagynevű cigányprimásokról. Betekintést nyújtott a szövetség tevékenységébe, jövőbeli terveibe és beharangozta a közgyűléseket, azok főbb napirendi pontjait. A szerkesztőség jelentős hangsúlyt helyezett a külföldi közönség és a vendéglátóhelyek tájékoztatására; angol, német, olasz és francia nyelven egy külön rovat erejéig, a „*Cigányzenekarok Arcképcsarnokában*” népszerűsítette a kiválasztott cigányzenekarokat busás felkérések reményében.⁷²

A Magyar Cigányzenészek Országos Szövetsége rendszeresen foglalkozott a cigánymuzsikuskok tarthatatlan szociális viszonyaival, valamint rendre szót emelt, amiatt, hogy

68 Uo. 48-49.

69 Uo. 189.

70 A korabeli köztudat a cigányok magyarországi megjelenését Luxemburgi Zsigmond 1417-től kiadott menleveleihez kötötte. A cigányzenészek ötszáz éves évfordulója is ehhez az időponthoz nyúlt vissza tévesen. A későbbiekben kiderült, hogy a menlevelek hamisítványok voltak, azonban más hiteles források valóban írtak a cigányok 15. századi betelepüléséről, az országon történő áthaladásáról. In: Nagy Pál: „*Fáraó népe*” *A magyarországi cigányok korai története (14-17. század)*. PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs, 2004. 7-29., Tóth Péter: A magyarországi cigányság története a feudalizmus korában. In: Cserti Csapó Tibor (szerk.): *Alapirodalmak a hazai cigány/roma népességre vonatkozó társadalomtörténet, társadalomismeret oktatásához*. Gypsy Studies – Cigány Tanulmányok 36. PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs, 2015. 153-156.

71 Hajnáczy Tamás (szerk.): *Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete...* I. m. 51-54.

72 Hajnáczy Tamás: *Magyar Cigányzene. Folkmagazin*, 2020/3. 34-35., A „Magyar Cigányzene” külföldön. *Magyar Cigányzene*, I. évf. 1. sz. (1938. augusztus) 5.

kedvezőbb munkafeltételeket harcoljon ki számukra. A cigányzenészek sanyarú sorsáért részben a jazzt tették felelőssé, amit kendőzetlenül szidott a szövetség lapja: „*Nem maradhat tétlenül a magyar cigányzenészség sem, amelynek szájából kivette a falatot egy idegen zenei örület, amely megmérgezte a magyar érzést a magyar szív ritmusát s gyökerében támadta meg a kincses magyar nótafát. Ez az örület – hála az új magyar felébredésnek – szűnőben van s kártékony művelői elvonulóban. De nem vonult el a magyar cigányzenészség feje felől az általuk okozott nyomorúság és gond sötét felhője.*”⁷³ A szövetség díszelnöke a kilátástalannak tűnő helyzetről és a szervezet létfontosságú szerepéről a következő sorokat fogalmazta meg: „*Mielőtt a Magyar Cigányzenészek Országos Szövetsége néhány önzetlen és áldozatkész alapító jóvoltából megalakult volna, a magyar cigányzenészség az idegen zenei áramlatok elleni harcában már teljesen kimerülve védtelenül és magára hagyottan, művészi hírnevében megtépázva, a kenyérkereső pályáról majdnem teljesen leszorítva, mindenkinek szabad prédájaként vívta az élet mindennapi nehéz harcát. Ilyen, teljesen reménytelennek látszó viszonyok között alakult meg a Magyar Cigányzenészek Országos Szövetsége, amely már megalakulásának pusztán tényével is elhárította a magyar cigányzenészség feje felől azt a veszedelmet, hogy elveszítsze zenei önállóságát és annak reményét, hogy valamikor újra önmagára találva és tömörülve harcolhasson saját sorsának javításáért. Nem túlzás tehát ha azt állítom, hogy a Szövetség megalakítása a magyar cigányzenészséget a végső pusztulástól mentette meg.*”⁷⁴ Részben az ötszáz éves jubileumi ünnepséget is az imént említetteknek rendelték alá, ugyanis a rendezvényre számos itt tartózkodó követet meghívtak, illetve a külföldi rádióadó közvetítésén keresztül a világ számos pontjára eljutott az esemény híre és rendhagyó műsora. A „*felbecsülhetetlen értékű propaganda*” beváltotta a hozzá fűzött reményeket, a jubileumi ünnepséget követően a kereslet megugrott a magyarországi cigánymuzsikusokra a külföldi vendéglátóhelyeken és az üdülőtelepeken.⁷⁵ Más rendezvények szervezése során szintén szem előtt tartották a cigányzenészek megsegítését. 1938-ban a Szent István napi hangverseny során lehetőséget biztosítottak kétszáz pódium nélkül maradt cigánymuzsikusnak, hogy „*kisegítő zenészként*” fellépjenek 5 pengős fizetségért.⁷⁶ Sőt az állásnélküli, albérletükből kilakoltatott vagy lakbérhátralékos cigánymuzsikusoknak is segítő kezet nyújtott a szervezet amíg egyesbe nem jöttek, hogy fedél maradjon a fejük felett.⁷⁷ A szövetség a Nagy Háborúban megnyomorított cigányzenészekről sem feledkezett meg, megalapította a „*Hadirokkantak Cigányzenekarát*”, melynek szívós munkával felkéréseket szerzett külföldön.⁷⁸

A szövetség a cigányzenészek helyzetének átfogó javítására törekedett, rendszeresen felkereste a Belügyminisztériumot az ügyben, hogy tegyen rendeleti úton lépéseket a „*cigányzenélés rendjének országos és egyöntetű*” szabályozása érdekében. A minisztériumi intézkedés váratottott magára, így a Magyar Cigányzenészek Országos Szövetsége

73 Útött az óra. *Magyar Cigányzene*, I. évf. 2. sz. (1938. szeptember) 1.

74 Sándor Jenő: Új feladatok előtt. *Magyar Cigányzene*, I. évf. 1. sz. (1938. augusztus) 1.

75 Uo. 2.

76 Felhívás kisegítő zenélésre. *Magyar Cigányzene*, I. évf. 1. sz. (1938. augusztus) 8., Cigánytérzenék,- szerenádok Szent István napján. Budapest 12 legszebb terén cigányzenekarok játszanak. *Magyar Cigányzene*, I. évf. 1. sz. (1938. augusztus) 5.

77 Sándor Jenő: Új feladatok előtt. *Magyar Cigányzene*, I. évf. 1. sz. (1938. augusztus) 1. 2.

78 A „Hadirokkantak Cigányzenekara” Lengyelországban. *Magyar Cigányzene*, I. évf. 1. sz. (1938. augusztus) 2.

magába vette a cigánymuzsikusok ügyét.⁷⁹ A szervezeten belül mindinkább elharapódzott a prímások és a zenekari tagok közötti ellentét. Ugyanis az utóbbiak töredékét keresték a zenekarvezetőknek, akik bárminemű szerződés nélkül játszották őket, előre megállapodott fizetség nélkül, a „tányérozás” szeszélyének teljesen kiszolgáltatva. Az imént említettek miatt a szövetség készített egy tervezetet, mely a zenekari tagoknak bevezette volna a „létnimumot” ezzel együtt rendezett, kiszámítható munkafeltételeket helyezett kilátásba. A fővárosban a vendéglátóhelyeket három osztályba sorolta volna a javaslat, melynek függvényében kapták fizetségüket a zenekari tagok. Az első osztályúnak minősített szállodák, éttermek, kávéházak 10 pengőt, a másodosztályúak 7 pengőt, míg a harmadosztályúak 5 pengőt juttattak volna a cigányzenészeknek. A cigányprímások és a vendéglátóhelyek közötti egyezséget a tervezet nem kívánta szabályozni.⁸⁰ A *Magyar Cigányzene* hasábjain közszemlére tették az indítványt a New York Kávéház igazgatójának a véleményezésével egyetemben. Az igazgató valamennyi kávéos nevében üdvöztetőleg fogadta a dokumentumot, mivel meglátása szerint ez számukra is tartalmazott némi-nemű garanciákat. Felhánytorgatta, hogy a cigányzenekarok olykor nem az elvártaknak megfelelően viselkednek, de ha a tulajdonos adja a fizetséget, akkor több lehetősége van számon kérni őket. Továbbá a szerződésekben vállalt kötelezettségekkel a cigányprímások sokszor mit sem törődtek, amiben még a pönálé sem akadályozta meg őket, mivel azt nem lehetett behajtani rajtuk. A zenekari tagok fizetségét pedig – osztrák példára hivatkozva – a vendégek számlájához hozzácsapott ügynevezett „zenefillérekből” látta biztosíthatónak. Ami első osztályú vendéglátóhelyeken személyenként 20, másodosztályú esetén 10, míg harmadosztályúnál 6 fillért tett volna ki.⁸¹

A Magyar Cigányzenészek Országos Szövetsége más szintéren is rendezni kívánta a cigánymuzsikusok munkavállalását. 1938-ban a Művészügynökök Egyesületével karöltve kidolgozta és aláírta az ügynevezett „kollektív szerződést”, hogy együttes erővel szorítsák vissza a „zugügynökök” és a „kontárközvetítők” ténykedését. A megállapodás azt a célt szolgálta, hogy a szövetség visszaszorítsa az impresszáriók visszaéléseit, valamint átlátható, méltányos szerződések kötéssenek a cigánymuzsikusokkal, ezzel párhuzamosan a közvetítők is kapják meg a tisztas járandóságukat. A dokumentum hosszan sorolta a cigányzenészek és az ügynökök egymással szembeni jogait kötelezettségeit, rögzítette a jutalék mértékét tíz százalékban, illetve a szerződéskötéssel és a vitás ügyekkel kapcsolatos eljárásrendet. A cigányzenészek szervezete vállalta, hogy tagjai kizárólag a Művészügynökök Egyesületének tagjaival működnek együtt, valamint az együletnek lehetőséget biztosított, hogy felhívásait közölje a *Magyar Cigányzene* hasábjain.⁸²

A szövetség előjáróinak szociális kérdésekkel és munkavállalással kapcsolatos intézkedései nem arattak osztatlan sikert a tagság körében. Ezzel párhuzamosan nőttön-nőtt a feszültség a prímások és a zenekari tagok, az ügynevezett „kiscigányok” között. Az utóbbiak megelégtették a cigányprímások vezetését a szervezeten belül, mivel őket okolták áldatlan helyzetükért. Hosszas szervezkedést követően a zenekari tagok leváltották a cigányprímásokat és magukhoz ragadták a kormánykereket. Az ellentétek tovább fe-

79 Hajnáczy Tamás (szerk.): *Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete...* I. m. 54-55.

80 Küszöbön a cigányzenészek fizetésrendezése. A zenét tartó helyek osztályozása. A zenekari tagok létminimumának szabályozása. *Magyar Cigányzene*, I. 2. sz. (1938. szeptember) 3.

81 Patat Lajos: Zenefilléreket. *Magyar Cigányzene*, I. évf. 1. sz. (1938. szeptember) 5-6.

82 Megállapodás az elhelyezőkkel. Létrejött a kollektív szerződés. *Magyar Cigányzene*, I. évf. 2. sz. (1938. szeptember) 4-5.

szültek, perrel fenyegetőzött mindkét oldal, mely rövidesen a szövetség sorvadásához, majd megszűnéséhez vezetett.⁸³

Összegzés

A magyarországi cigánymuzsikuskok körében már az 1880-as években megfogalmazódott annak az igénye, hogy egy önszegélyező egyesületet hozzanak létre. Az első érdemi lépésre 1901-ben került sor, amikor kidolgozták a Magyar Cigányzenészek Országos Szövetségének a tervezetét, mely nyugdíjat, beteg- és temetkezési segínyt kívánt biztosítani a tagságnak. A kezdeményezés végül meghiúsult, de 1908-ban megalapították a Magyar Cigányzenészek Egyesületét, amely 1910-es fennállásig többször naprendre tűzte a nyugdíj kérdését. A Nagy Háború lezárását követően 1918-ban létrehozták a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületét, ami tervbe vette nyugdíj, beteg-, temetkezési- és a rendkívüli segély juttatását a tagoknak. A felsoroltak közül csak a rendkívüli- és a temetkezési segélyt tudták megvalósítani több-kevesebb sikerrel. 1933-as fennállásáig folyamatos akadályt jelentett, hogy a tagság meghatározó része egyáltalán nem, vagy csak rendszertelenül fizette a tagdíjat, ami miatt az egyesület vezetése lehetetlenné látta a nyugdíj és a betegsegély bevezetését. Utódszervezete az 1935 és 1940 között működő Magyar Cigányzenészek Országos Szövetsége már csak néhány apróbb jótékonyági kezdeményezésre és rendkívüli segélyek kiutalására szorítkozhatott. Összességében nézve a cigányzenész egyesületek önszegélyező tevékenysége nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, a cigánymuzsikuskok szociális helyzetén érdemben nem tudtak változtatni. Azonban a munkavállalási feltételek javítása terén kisebb-nagyobb eredményekről számot tudtak adni.

Felhasznált szakirodalom

- D. Szakács Anita (szerk.): *Ifj. Munczy Béla I. világháborús frontnaplói*. Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, Sopron, 2020.
- Győrffy Endre: *Magyar és cigány szótár. Cigányul mondva vakeriben*. Magyar Roma Történelmi Könyvtár 4. Magyar Mercurius Kiadó, Budapest, 2011.
- Hajnáczy Tamás: *Bura Károly cigányprímás. Aktivista, revizionista, vizionarista*. Noran Libro, Budapest, 2021.
- Hajnáczy Tamás (szerk.): *Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete. Cigányzenészek harca a két világháború közötti Magyarországon*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2019.
- Hajnáczy Tamás (szerk.): *Magyar Cigányzenészek Egyesülete. Cigányzenészek mozgalma a boldog békeidők Magyarországon*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2020.
- Hajnáczy Tamás: Magyar Cigányzene. *Folkmagazin*, 2020/3. 34-35.
- Hajnáczy Tamás: Magyar Cigányzenészek Lapja. Cigányzenész önszerveződés, érdekképviselet és közélet a két világháború között. *Pro Minoritate*, 2019/4. 123-136.
- Kozári Monika: Az állam és a társadalombiztosítás a kiegyezéstől a második világháborúig. *Századok*, 2012/3. 683-724.

83 Hajnáczy Tamás (szerk.): *Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete...* I. m. 57-58.

- Landauer Attila: Utak és problémák a magyarországi cigánykutatásban. Problémavázlat. In: Nagy Attila – Péterfi Rita (szerk.): *A feladatra készülni kell. A cigányság kulturális beilleszkedése és a közkönyvtár*. Országos Széchényi Könyvtár – Gondolat Kiadó, Budapest, 2004. 13-46.
- Nagy Pál: „*Fáraó népe*” A magyarországi cigányok korai története (14-17. század). PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs, 2004.
- Papházi Tibor: *Egyesületek, társadalom, egészségügy. Fejezetek az egyesületek szociológiájának köréből*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 1997.
- Sárosi Bálint (szerk.): *A cigányzenekar múltja az egykorú sajtó tükrében 1904-1944. II. kötet*. Nap Kiadó, Budapest, 2012.
- Scholtz Róbert Gergely: „*Hegedűvel és puskával.*” A Nagy Háború elfeledett cigány katonái (1914-1918.) Hangadó Egyesület, Zsáka, 2018.
- Soós István (szerk.): *József főherceg cigány levelezése*. Romológiai Kutatóintézet közleményei 3. Romológiai Kutatóintézet, Szekszárd, 2000.
- Tomka Béla: *Szociálpolitika 20. századi Magyarországon európai perspektívában*. Századvég Kiadó, Budapest, 2003.
- Tóth Péter: A magyarországi cigányság története a feudalizmus korában. In: Cserti Csapó Tibor (szerk.): *Alapiradalmak a hazai cigány/roma népeiségre vonatkozó társadalomtörténet, társadalomismeret oktatásához*. Gypsy Studies – Cigány Tanulmányok 36. PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs, 2015. 128-205.

Felhasznált sajtóforrások

- „A magyar nóta a leghatalmasabb irredenta fegyver!” Beszélgetés Brassói Kozák Gáborral, a cigányzenészek elnökével. *Pesti Hírlap*, XLVIII. évf. 170. sz. (1926. július 30.) 9.
- A „Hadirokkantak Cigányzenekara” Lengyelországban. *Magyar Cigányzene*, I. évf. 1. sz. (1938. augusztus) 2.
- A „Magyar Cigányzene” külföldön. *Magyar Cigányzene*, I. évf. 1. sz. (1938. augusztus) 5.
- A budapesti bőgős és cimbalmos szakosztály megalakulása. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, V. évf. 6-12. sz. (1928. november-december) 3-4.
- A budapestiek és vidékiek. *Magyar Zenészek Lapja (Cigányzenészek Közlönye)*, II. évf. 3. sz. (1901. augusztus 15.) 1-2.
- A cigánymuzsika alkonya Párizsban. *Magyar Czigányzenészek Lapja*, II. évf. 6. sz. (1909. március 15.) 4.
- A közgyűlés. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, (VI. évf. 1-4. sz. (1929. április) 3.
- A Magyar Czigányzenészek Egyesülete. *Magyar Czigányzenészek Lapja*, I. évf. 8. sz. (1908. július 1.) 8.,
- A Magyar Czigányzenészek Egyesülete. *Magyar Czigányzenészek Lapja*, I. évf. 9. sz. (1908. július 15.) 1.
- A penale. *Magyar Czigányzenészek Lapja*, I. évf. 13. sz. (1908. szeptember 15.) 1-3.
- A szegény cigányzenész gyermekek felruházása. *Magyar Czigányzenészek Lapja*, II. évf. 4. sz. (1909. február 15.) 1.
- Aktualitások. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, IV. évf. 3. sz. (1927. március 15.) 1.
- Alapszabályaink néhány pontjáról. *Magyar Zenészek Lapja (Cigányzenészek Közlönye)*, II. évf. 1. sz. (1901. július 15.) 4-5.

- Az alapítás története. *Magyar Zenészek Lapja (Cigányzenészek Közlönye)*, II. évf. 1. sz. (1901. július 15.) 3-6.
- Az elhelyezés kérdése. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VII. évf. 8. sz. (1930. szeptember 20.) 6-7.
- Beköszöntő. [Bura Károly] *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VI. évf. 1-4. sz. (1929. április) 1.
- Beköszöntő. *Magyar Zenészek Lapja (Cigányzenészek Közlönye)*, II. évf. 1. sz. (1901. július 15.) 1.
- Cigánytérzenék,- szerenádok Szent István napján. Budapest 12 legszebb terén cigányzenekarok játszanak. *Magyar Cigányzene*, I. évf. 1. sz. (1938. augusztus) 5.
- Cigányzenészek nyugdíjgyesülete. *Magyar Czigányzenészek Lapja*, I. évf. 12. sz. (1908. szeptember 1.) 1-2.
- Egyórás vitám a cigányok elnökével a dzsesszbandról, a cigányok kenyérééről és a magyar nóta sorsáról. *Magyarság*, IX. évf. 27. sz. (1928. február 2.) 8.
- Farsang. *Magyar Czigányzenészek Lapja*, II. évf. 2. sz. (1909. január 15.) 1.
- Felhívás a tagokhoz! *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VIII. évf. 1-4. sz. (1931. április 1.) 1-2.
- Felhívás kisegítő zenélésre. *Magyar Cigányzene*, I. évf. 1. sz. (1938. augusztus) 8.
- Gyökeres rendszerváltozás az elhelyezés ügyében. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VII. évf. 10-12. sz. (1930. december 24.) 2.
- Holt szezon. *Magyar Czigányzenészek Lapja*, II. évf. 13. sz. (1909. július 1.) 1.
- Jegyzőkönyv. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, IV. évf. 7. sz. (1927. július 15.) 2.
- Külföldi ügynökségünk. *Magyar Zenészek Lapja (Cigányzenészek Közlönye)*, II. évf. 2. sz. (1901. augusztus 1.) 3.
- Küszöbön a cigányzenészek fizetésrendezése. A zenét tartó helyek osztályozása. A zenekari tagok létminimumának szabályozása. *Magyar Cigányzene*, I. 2. sz. (1938. szeptember) 3.
- Küzdelem a megélhetésért. *Magyar Czigányzenészek Lapja*, I. évf. 8. sz. (1908. július 1.) 1.
- Magyar Czigányzenészek Egyesülete. *Magyar Czigányzenészek Lapja*, I. évf. 8. sz. (1908. július 1.) 8.
- Megalakult a budapesti zenekarvezetők szindikátusa. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VI. évf. 1—4. sz. (1929. április) 6-7.
- Megállapodás az elhelyezőkkel. Létrejött a kollektív szerződés. *Magyar Cigányzene*, I. évf. 2. sz. (1938. szeptember) 4-5.
- Megvalósul az öregkori és betegségi biztosítás. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VI. évf. 7. sz. (1929. augusztus 1.) 4.
- Mozgalom a budapesti kávések között. *Magyar Czigányzenészek Lapja*, II. évf. 10. sz. (1909. május 15.) 7.
- Néhány szó az elhelyezés kérdéséről. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, V. évf. 6-12. sz. (1928. november-december) 3.
- Nyomor miatt szédelésre adta a fejét. Balogh Gézát letartóztatták. *Magyar Czigányzenészek Lapja*, II. évf. 2. sz. (1909. január 15.) 2-3.
- Párizsban tilos a magyar cigánymuzsika. *Magyar Czigányzenészek Lapja*, II. évf. 6. sz. (1909. március 15.) 1.
- Patat Lajos: Zenefilléreket. *Magyar Cigányzene*, I. évf. 1. sz. (1938. szeptember) 5-6.
- Radics Béla a Magyar Czigányzenészek Egyesületéről. *Magyar Czigányzenészek Lapja*, I. évf. 11. sz. (1908. augusztus 15.) 5.

- Rendkívüli közgyűlés! *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VI. évf. 9. sz. (1929. október 1.) 1.
- Rendkívüli közgyűlés. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VI. évf. 10. sz. (1929. november 16.) 4.
- Sándor Jenő: Új feladatok előtt. *Magyar Cigányzene*, I. évf. 1. sz. (1938. augusztus) 1-3.
- Temetkezési segélyről. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, V. évf. 4-5. sz. (1928. május 15.) 2.
- Tízezer cigányzenész kenyere veszélyben. A paraszt és munkásbandák gyilkos konkurenciája. A cigányok országgyűlése. *Az Est*, XVI. évf. 17. sz. (1925. január 22.) 4.
- Ütött az óra. *Magyar Cigányzene*, I. évf. 2. sz. (1938. szeptember) 1.
- Vidéki zenekarok Budapesten. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, I. évf. 13. sz. (1908. szeptember 15.) 1.
- Viharba fúlt a cigányok elnökválasztó közgyűlése. *Pesti Napló*, LXXIV. évf. 72. sz. (1923. március 29.) 2.
- Zászlóbontás. *Magyar Zenészek Lapja (Cigányzenészek Közlönye)*, II. évf. 1. sz. (1901. július 15.) 2-3.
- Zenekari változások. *Magyar Cigányzenészek Lapja*, II. évf. 9. sz. (1909. május 1.) 1.